

литератури. / Ред.-сост. Д. Л. Брудный. – М.: Политиздат, 1991. – С. 123–130.

4. Сухомлинський В. О. Павлівська середня школа / В. О. Сухомлинський // Вибрані твори в 5 т. – Т. 4. – Київ: Радянська школа, 1976. – С. 7–390.

5. Сухомлинський В. О. Серце віддаю дітям / В. О. Сухомлинський // Вибрані твори в 5 томах. Том 3. – Київ: Радянська школа. – 1976. – С. 7–279.

6. Сухомлинський В. О. Як виховати справжню людину / В. О. Сухомлинський // Вибрані твори в 5-ти т. – К.: «Рад. Школа», 1976. – Т.2. – С. 149–418.

7. Троцько А. В. Гуманістична спрямованість педагогічної концепції В. О. Сухомлинського / А. В. Троцько // Наукові записки. – Вип. 52. Ч.1. – Кіровоград: РВВ КДПУ ім. В. Винниченка. – 2003. – 265 с.

8. Федяєва В. Л. Педагогічна система В. Сухомлинського / В. Л. Федяєва, О.В. Сараєва: Навч.-метод. посіб. – Херсон, 2006. – 144 с.

9. Челпаченко Т. В. Дидактическая система В. А. Сухомлинского (теория и практика) / Т. В. Челпаченко. Оренбург: Изд-во ОГПУ, 2012. – 250 с.

REFERENCES

1. V. O. Sukhomlynskyi u rozdumakh suchasnykh ukrainskykh pedahohiv: monohrafiia. (2012). [V. O. Sukhomlynsky in contemplation of contemporary Ukrainian educators: a monograph]. Luhansk.

2. Popova, O. V. (2001). *Stanovlennja i rozvytok innovacijnyh pedagogichnyh idej v Ukraini u XX stolitti*. [Formation and development of innovative pedagogical ideas in Ukraine in the XX century]. Harkiv.

3. Sukhomlynskyi, V. A. (1991). *Etjudy o kommunystyčeskom vospytanyu*. [Etudes about communistic upbringing]. Moscow.

4. Sukhomlynskyi, V. O. (1976). *Pavlyska serednia shkola*. [Pavlyska high school]. Kyiv.

5. Sukhomlynskyi, V. O. (1976). *Sertse viddaiu ditiam*. [I give my heart to the children]. Kyiv.

6. Sukhomlynskyi, V. O. (1976). *Yak vykhovaty spravzhniu liudynu*. [How to raise a real person]. Kyiv.

7. Trotsko, A. V. (2003). *Humanistyčna spryamovanist pedahohichnoi kontseptsii*

V. O. Sukhomlynsko. [Humanistic orientation of the V. A. Sukhomlynsky's pedagogical concept]. Kirovohrad.

8. Fediaieva, V. L. (2006). *Pedahohichna systema V. Sukhomlynsko*. [V. Sukhomlynsky's pedagogical system]. Kherson.

9. Chelpacenko, T. V. *Didakticheskaia sistema V. A. Sukhomlynskogo (teoriya i praktika)*. [The didactic system of V. A. Sukhomlynsky (theory and practice)]. Orenburg.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

ТРОЦЬКО Анна Володимирівна – доктор педагогічних наук, професор, член-кореспондент НАПН України

Наукові інтереси: професійна підготовка майбутніх учителів в освітньому середовищі вищих педагогічних закладів освіти, система виховної роботи зі студентами.

ПОПОВА Олена Володимирівна – доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри педагогіки і педагогіки вищої школи Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди

Наукові інтереси: інноваційні процеси в системі освіти, інноваційні освітні технології.

INFORMATION ABOUT AUTHORS

TROTSKO Anna Volodymyrivna – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Associate Member of National Academy of Educational Sciences of Ukraine

Circle of scientific interests: professional training of future teachers in the educational environment of higher pedagogical institutions of education, the system of educational work with students.

POPOVA Olena Volodymyrivna – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Professor of the Department of General Pedagogics and Pedagogy of Higher Education of Kharkiv National Pedagogical University named after G. S. Skovoroda,

Circle of scientific interests: innovative processes in the education system, innovative educational technologies.

Дата надходження рукопису 19. 07. 2018 р.
Рецензент – д.п.н. професор В. В. Радул

УДК 567.89

ДИВОСВІТ ДИТИНСТВА У ТВОРЧІЙ СПАДЩИНІ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО

Міняти світ на краще дано Учителю. Не заперечуйте, не критикуйте. Це встигнете зробити пізніше. Прочитайте, вдумайтеся...

За свої роки, прожиті шкільними проблемами і дітьми, яких нам довіряють батьки, я переконалася, що саме вихователі

дитячих садків, шкільні вчителі, засоби масової інформації і звичайно батьки, в міру своєї вихованості, творять світ, що оточує дитину, та виховують дитину у відповідному просторі.

Звинувачення держави, як це нині дуже модно, не змінить наше оточення на краще, бо ж держава – то всі ми, що проживаємо на Богом даній землі (територія яку займаємо), і можновладці, які нами керують.

Ми ж їх усіх виховали, вірніше, навчили, бо виховну функцію зі школи бездумно давно зняли, а замість обов'язку виховувати в міру можливості свого предмету вчителі і керівники школи мають перебувати в постійних реформах, звітувати, шукати, як утримати державну школу у пристойному стані.

ЗМІ наполегливо пропагують всездозволеність, бездуховність, насилля, зло, підступність, безвідповідальність (грайся, відривайся, насолоджуйся, пий, вбивай себе, залишай дітей), алгоритм дій, практично, на всіх каналах.

На превеликий жаль, практично відсутні телевізійні програми, які допомагали б виховувати найважливіші традиційні цінності українського народу: повага до людини праці – творця благ, турбота про здоров'я, працьовитість, щирість, мудрість, віра в Бога, збереження кращих родинних традицій, турбота про дітей, подружжя вірність, духовний розвиток, піклування про батьків, відповідальність...це має бути саме основою життя кожної особистості.

Як же змінити світ на краще? А Ви зверніться до творчого спадку Василя Олександровича Сухомлинського. Прочитайте для початку автобіографію і будь-яку з його невеликих книжок. Попробуйте відчутти турботу Вчителя про дитину повоєнного часу. Особисто я навчалася саме в цей час та ще й у сільській школі. Вчителі у нас були незрівнянні, віддані своїй вчительській справі, добрі, уважні, люблячі і також із копійчаною зарплатою. Саме вчительська любов пробуджує бажання знати, бути кращим. Наші вчителі допомагали і на уроці, і після уроків тому, кому було важко зрозуміти урочний матеріал, вчили працювати, відчувати відповідальність перед батьками-трудівниками, перед вчителями, перед собою за свої успіхи, сприяли нашому культурному і духовному розвитку, спонукали до розкриття своїх природних здібностей (скільки переспівано, перетанцьовано, переграно ролей, перечитано творів і віршів, а зібрано попелу для колгоспного поля, вичищено лошат і телят, побілено хат, скопано грядок старим людям...). Активну позицію людини виховують саме в шкільному просторі. Ми зросли в праці, добрі і вимогливі.

Бути вчителькою я мріяла ще з першого класу і обов'язково такою, як моя перша вчителька Віра Андріївна: добра, уважна, акуратна, мудра, любляча чужих дітей. Завдяки статтям, що друкувалися у педагогічній пресі, в 1960-х рр. ознайомилася з творчою спадщиною Василя Олександровича. Той момент став знаменним у моєму житті. З'явилося переконання віддано служити дітям. Маленьке село Павлиш і школа, в якій директорував Василь Олександрович до останнього дня свого життя, здавалися мені центром педагогічної світобудови.

З того часу пройшло чимало часу. Роботу, як відомо, оцінюють за результатами. І озираючись на десятиліття назад, з гордістю думаю: мені вдалося-таки разом з моїми колегами створити школу своєї мрії, школу радості над Дніпром у славному і величному граді Києві. А творчий доробок Василя Олександровича Сухомлинського став основою, невичерпним джерелом педагогічної думки, активних пошуків нових моделей у навчально-виховній роботі уже моєї школи.

Я була тринадцята серед тих, хто брав участь у конкурсі на посаду директора експериментальної школи-лабораторії Київського державного педагогічного інституту імені М. Горького, нині НПУ імені М. П. Драгоманова (наказ Міністерства народної освіти від 31.08.1988 р. № 10). З 1 червня 1988 р. мене призначили її директором. А 15 серпня, зібравшись педагогічним колективом, ми вперше запалили свічки Добра, Творчості і Радості (ця традиція залишилася незмінною, на всіх урочистостях у нас затишно іскрилися вогники трьох свічок). І почалася невтомна праця над творенням Школи Добротворення в мегаполісі. Вже тоді ми бачили її якимось острівцем справедливості і щастя з турботою про Дитину, з повагою до Особистості.

Чи все було безхмарним під час становлення нашого Українського колежу – школи інноваційного типу? Звичайно, ні. Були безсонні ночі, безліч турбот і переживань, пов'язаних з організацією добротворчого простору навчально-виховного закладу. Колектив великий: дітей понад тисячі, сто педагогів. Хронічно не вистачало грошей. І все ж нам вдалося вистояти, не розгубитися, щоб не підкоритися різного роду реформаторським течіям, які, як відомо, не завжди бувають на благо. Усі наступні роки переконливо підтвердили правильність такого вибору для наших дітей. Сьогодні може з упевненістю констатувати: 27 років мого життя було цілком віддано колежу, дітям в ім'я здійснення головної мрії – створення Школи радості та добротворення. Такої, як у Василя Олександровича Сухомлинського.

Я росла в дуже важкий час. Дитина війни... Виховання в праці і скромності перетворило мене на трудоголіка. Навіть відпочиваючи далеко від Києва, завжди думала про своїх вихованців, учителів, жила шкільними турботами, все згадувала, аналізувала, щось планувала, щоб стимулювати, активізувати, поліпшити наші будні. Докоряла собі за те, що була часом занадто вимоглива. Я розумію, важко постійно перебувати в рамках чергового експерименту, важко щомісяця, іноді щотижня приймати гостей зі шкіл різних районів і областей України (нерідко і зарубіжжя). Складно бути в постійному пошуку оптимальних форм навчально-виховного процесу, і учнів своїх не просто навчати, а й виховувати, віддаючи їм своє серце, як робив це В. Сухомлинський. Без такої атмосфери неможливий наш Український коледж, навчальний заклад, експериментальний за своїм статусом з перших днів функціонування. І вчителі, які приходили до нашої школи-лабораторії, не могли сподіватися на спокійну, рутинну роботу.

Коли трапляється вільна хвилина, знову і знову перечитую В. Сухомлинського. Впевнена, не існує проблеми, із самих різних областей педагогіки, якою б він не займався і на яку б не давав своєї відповіді. Сама неодноразово знаходила в роздумах В. Сухомлинського підказку для вирішення тих чи інших проблем, які виникали у нас.

Звичайно, я розумію, Павлиш – один. Але ж і педагогіка розвивається тому, що з'являються нові ідеї, нові навчальні заклади, нові вчителі. Їхня наполеглива праця приносить новий результат. А якщо ще й думати «А як вчинив би Василь Олександрович у цей час і в цих умовах?» і працювати в унісон з думками В. Сухомлинського, бачити його систему в динаміці, справді можна досягти якісних змін у навчально-виховній роботі.

«Школа стає справжнім осередком культури лише тоді, коли в ній панують 4 культу: культ Батьківщини, культ людини, культ книги і культ рідного слова», – переконує В. Сухомлинський. Слово «культ» наділено в нього особливим змістом. На записи зауважень про дисципліну в щоденниках в його Павлівській школі було табу. Тут панувала культура. А в моральному розумінні – це постійне сходження до виховання у кожної дитини честі і гідності. Та і не знання намагалися оцінювати в цій школі, а успіх, подолання труднощів у навчанні.

«Не ловіть дітей на незнанні, – звертався В. Сухомлинський до вчителів. – Оцінка – не покарання, оцінка – радість».

З 1991 р. в початкових класах коледжу діяла система безоціночного навчання.

Ефективність такого підходу очевидна. Діти вчать із захопленням та радістю.

Впевнена, що найскладніше у вихованні Особистості – створення себе в собі. Справжньою Енциклопедією мистецтва створення себе в собі вважаю творчий доробок В. Сухомлинського. А його методика виховання серцем, як ніколи, актуальна і сьогодні, в новому ХХІ ст.

Дитячий розум у школі В. Сухомлинського пробуджували, звертаючись не до розуму, а до почуття. І вже через почуття – до розуму. Чи не це прямий шлях до духовності та успіху!?

Чого гріха таїти – складніше іноді буває налаштувати на цю світлу хвилю батьків і деяких учителів, які головним у навчанні і вихованні вважають розвиток інтелекту дитини. Сучасні батьки змагаються, чия дитина раніше піде до репетитора з англійської, навчиться читати, рахувати, користуватися мобільною. А виховання милосердя, емпатії відходить на другий план.

Хоч головна турбота – виховання серця, звернення до почуттів дитини.

Мета школи – показати батькам, як багато в їхніх дітях хорошого, які вони талановиті та працюючі, долучаючи батьків до життєдіяльності їхніх дітей. У цьому ефективність виховання дитини. Таким було неухильне правило в Павлівській школі ніколи публічно не говорити про недоліки дітей. А ось розкрити грані таланту свого учня, доторкнутися до них, відшліфувати – найголовніше завдання вчителя. Наші вчителі прагнули саме до таких взаємин з дитиною.

Усі експериментально-дослідні проекти, над якими ми постійно і послідовно працювали, було спрямовано на формування духовності особистості. А основу такого виховання становлять кращі традиційні цінності українського народу, його духовна культура, відродження національної системи виховання, вітчизняної педагогічної спадщини, починаючи з К. Ушинського. І звичайно – пробудження у дитини пізнавального інтересу, інтересу до українського слова, слова як такого, до історії українського народу, свого роду.

По-справжньому освічена людина відрізняється не тільки розвиненим інтелектом, а передусім, є людиною високодуховною, яка в змозі осмислити своє місце в житті, зорієнтована на вирішення своїх проблем та відповідальна за власний вибір.

У коледжі було кілька хороших і танцювальних колективів. Один із них – фольклорний ансамбль «Яблуневий цвіт». Діти презентували під час концертних програм унікальність української культури, співаючи народних пісень, демонструють автентичні

танці, традиційно-обрядові сценки. А коли колежанській театр «Мрія» готував чергову прем'єру, не завжди було достатньо місця для бажаючих подивитися виставу. І доводилося показувати її кілька днів поспіль такою популярністю користувався цей колектив.

Маючи статус експериментальної школи всеукраїнського рівня з 2004 р., ми розробили і впровадили в практику «Структурно-змістову модель школи духовного зростання та добротворення».

З Українським колежем спів працювали практично всі регіони України. На базі колежу було створено (2006 р.) Науково-практичний центр з підготовки вчителів до інноваційної діяльності.

У 1996 р. в Українському колежі було відкрито Музей В. О. Сухомлинського. За цей час в ньому побувало понад 950 тисяч осіб (учні, батьки, директори шкіл, гості з різних областей України, іноземні гості, науковці з НАПН України). Найбагатолюдніше тут у вересні. Не було жодного учня з 1 по 11 класи, який би не прийшов до музею. Адже 28 вересня – день народження В. Сухомлинського. Кожен клас вибирає свою тему, пов'язану з творчістю великого педагога. І в музеї з'являються нові і нові альбоми з міркуваннями колежан про прочитане, про те, що відкрилося їм після знайомства з книгами В. Сухомлинського. Малюки беруть участь у конкурсах казок – самі складають їх. Весело і корисно. Екскурсиводи – учні різних класів – розповідали про життя і творчий шлях видатного педагога. Окремі екскурсії ознайолювали гостей музею з життям К. Ушинського, С. Русової, Я. Корчака, А. Макаренка. Портрети цих педагогів було вміщено на одній стіні з портретом В. Сухомлинського. Їхня творча спадщина багато в чому допомогла Василю Олександровичу в його становленні. Фоном звучить музика Е. Гріга, М. Лисенко, Ф. Шопена, С. Рахманінова.

У музеї, як і в колежі, панувала педагогіка душі і серця. Тут не просто читали фрагменти з книг В. Сухомлинського – вчителі та колежани спілкувалися з ним.

З жовтня 2009 р. в Музеї В. О. Сухомлинського функціонує «Виставка однієї картини». Щомісяця – новий художній твір видатного художника (І. Рєпіна, В. Васнецова, І. Айвазовського, А. Куїнджі...). І це теж за системою В. Сухомлинського. «Розгляд картин, – писав він, – це поглиблене пізнання речей і, що особливо важливо, пізнання світу почуттів».

Як відомо, все в навчанні має бути пов'язано. Якщо дитина на уроці разом з новою інформацією чує музику, бачить кольори, якість навчання зростає. Тобто,

використовуючи елементи мистецтва, можна виконувати і навчальні функції. Картини в Музеї В. О. Сухомлинського були своєрідною ілюстрацією, додатковою інформацією для уроків літератури, історії, етики, фізики, математики... Такі інтегровані уроки допомагали учням сприймати світ у всіх його фарбах, складнощах і суперечностях. При цьому отримувати задоволення від знайдених зв'язків і закономірностей. Діяв принцип одночасного показу всього простору досліджуваних тем. Ми переконані, сьогодні необхідний не так новий рівень освіти, як новий рівень розвитку духовності особистості. А це вимагає від учителя нових знань і підходів. Крім обов'язкової інформації зі свого предмету, він повинен бути ознайомлений з новітніми відкриттями і з проблемами, давно відомими людству. Це і питання Живої Етики, ноосферної освіти. Тільки так можна допомогти вихованцям у цілісному сприйнятті світу. Тому так важливо інтегрувати знання. Йдеться про постійне розширення знань учня за допомогою аналізу, зіставлення, асоціативного осмислення. В таких умовах учні будуть сприймати інформацію за допомогою всіх доступних каналів (очей, вух, нюху тощо). Лише тоді досліджуваний матеріал зігривається почуттями, переживаннями учня. І ці наші роздуми – в унісон думкам В. Сухомлинського.

Узагальнення інформації, отриманої учнем на різних уроках, допомагає йому орієнтуватися в навколишній дійсності, вибрати певну життєву позицію, а не просто засвоїти суму знань. Людина починає бачити світ як єдине ціле і по-новому сприймати самого себе. Саме так моделюється і стає реальністю завтрашний день. Допомогти дитині сформувати власну думку, стати духовно багатого, творчою особистістю, здатною свідомо вибрати свій шлях в житті та відповідати за свій вибір – одне з головних завдань школи. Це завдання було в основі нашого експериментального проекту «Науково-методичний супровід особистісного розвитку учнів в контексті 1000-річної духовної культури українського народу».

Ми дуже любимо, коли до нас приїжджали гості. Тому що, ознайомлюючи з напрацьованим в колежанському просторі, ми дивитися на себе ніби збоку, чіткіше бачили перспективу.

Навесні і восени ми обов'язково водили гостей в сад В. Сухомлинського, який розташований у внутрішньому дворі колежу. Тут проводяться уроки під відкритим небом. Сад В. Сухомлинського – це і науково-дослідна ділянка для учнів. Щосені ми збирали тут щедрій врожай яблук і груш. Всім нам вони здавалися особливо смачними.

Знову і знову гортаю сторінки книжок В. Сухомлинського, зв'язую ідеї Вчителя із своїми планами, бо ми мали можливість працювати за спеціальними педагогічними проектами, які сприяли інтелектуальному, духовному і творчому розвитку дитини.

«Без активної розумової праці неможливі ні інтерес, ні увага школярів».

«Аналізуйте програму з погляду фактів, які становлять, образно кажучи, повітря для крил думки Учть школярів думати над фактами».

Для дітей з високим рівнем пам'яті, уваги, мислення на кожній паралелі, починаючи з першого класу початкової школи ще з 1990 р., працювали за нами створеними програмами (узгоджені з Міністерством освіти) класи з підвищеними вимогами. У цих класах працювали вчителі з особливою педагогічною майстерністю, які щедро віддавали свої вміння, знання, талант, творчість, завдяки чому виванці мали можливість якісно засвоїти поглиблені знання з основних предметів, набути духовно-моральний досвід, соціально адаптуватися. Випускники цих класів ще в школі визначили свій життєвий фарватер, обрали професії, закінчили вітчизняні та закордонні вищі навчальні заклади є успішними в професійному та особистому житті, не втрачають зв'язок з однокласниками та вчителями, зберігають традицію зустрічей випускників.

Ураховуючи результати психолого-педагогічної діагностики, природні можливості дітей та побажання їхніх батьків під час вступу в школу, комплектували клас підвищених вимог (з першого класу) та класи психолого-педагогічної норми. З п'ятого по дев'ятий клас, на першому етапі профілізації, ми підсилювали вивчення ряду предметів, таких як рідна мова, математика та іноземні мови, додаючи години на їхнє вивчення із варіативної складової. Також вводили вибірково-обов'язкові предмети, такі, як логіка, економіка, правознавство, педагогіка, програмування, ділова англійська мова. У старшій школі ми практикували класи різних напрямів: класи «А» (класи підвищених вимог), вивчали предмети на високому академічному рівні, класи «Б» мають фізико-математичний профіль, класи «В» – філологічний. В 10-11-х класах було введено спеціалізовані курси за вибором учнів: «Основи педагогіки та психології», «Основи правознавства», «Основи програмування», «Основи економіки».

З 2011 р. ми стали учасниками науково-педагогічного проекту «Інтелект України». Цей проект передбачає введення додаткових предметів «Еврика», «Навчаємося разом», за допомогою яких найактивніше розвивається

пам'ять дитини, логічне мислення, проводиться велика робота над умінням розуміти наукові тексти, закладаються основи тайм-менеджменту, формуються морально-етичні норми учнів. Згідно з цією програмою діти перебувають в режимі повного робочого дня. Відповідно порад В. Сухомлинського, який стверджує: «Пізнаючи світ і самих себе, діти зобов'язані по крупі усвідомлювати свою відповідальність за матеріальні й духовні цінності, створені старшими поколіннями». «Виховувати – це означає змушувати людину думати про саму себе». Згідно з планами нашої експериментальної діяльності всі учні з 1 по 11 клас з 1999 р. вивчали інтегрований курс «Етика: духовні засади», програму, методичні рекомендації та хрестоматію «Дивоцвіт дитинства», що склали вчителі колежу і яку рекомендовано Міністерством освіти і науки України для використання у школах України. Наш курс «Етика: духовні засади» – базова складова навчально-виховного процесу і одночасно окремий навчальний предмет відповідно до сучасного осмислення концептуальних основ вивчення в загальноосвітніх навчальних закладах предметів духовно-морального спрямування.

Від створення високодуховного простору в школі – до створення високодуховного простору в державі – така ідейно-змістова спрямованість обраного курсу формувала багаторівневі системи ціннісних орієнтацій особистості учня. Багаторівневість визначається сприйняттям і усвідомленням духовних цінностей, сформованих світською і релігійною духовністю, їх аксіологічною значущістю в процесі становлення особистості, її особистісного вибору. Глибинне розуміння гранично нероздільних духовних цінностей є основною метою курсу «Етика: духовні засади», що сприяє становленню особистості учня на основі вивчення та розвитку морально-філософської, художньої, морально-правової, інших культурних традицій, серед яких визначальним є традиція морально-етичного виховання.

З огляду на сучасні суперечливі тенденції розвитку української держави, людства в цілому, дефіцит моралі не потрібно пов'язувати лише з сучасним станом розвитку суспільства. Утвердження моральних норм, їхнє «дозрівання» в неповторному культурному лоні кожного народу – проблема не менш глобальна, ніж згадані. Тому духовність розглядається не як сума культурних досягнень музейного типу, отриманих «на збереження» від попередніх поколінь, а як живе, одухотворене виявлення різних особистісних прагнень людини. Саме духовність допомагає кожній людині знайти унікальний сенс життя, ще раз утвердити її

неповторність. Таке розуміння духовності визначає стратегічні напрями виховання зростаючого покоління в умовах становлення сучасного демократичного суспільства, сприяє формуванню свідомої, вільної особистості, здатної взяти відповідальність не тільки за власне майбутнє, а й за стан своєї країни, саме так реалізувати свої творчі та особистісні здібності.

На основі довіри в спілкуванні передбачалися: урок роздумів, урок-виховання почуттів, урок-спостереження, урок пошуків, урок милування і подиву, урок-бесіда, урок-казка, урок софійності, урок-диспут, урок-екскурсія, урок-лекція, урок-подорож, семінари, конференції та ін., які формують стійкий інтерес в пошуку істини, сприяють глибшому осмисленню явищ і подій сучасного життя.

В сучасних умовах реалізації концепції неперервної, компетентісно спрямованої освіти, переосмислення ціннісних систем, формування різних інноваційних технологій, спрямованих на оволодіння учнями таких компетенцій, як здатність критично мислити, аналізувати інформацію і вміло її використовувати, приймати нестандартні рішення, гідно представити себе на ринку праці тощо.

Авторський колектив колежу підготував і тричі перевидав хрестоматію «Дивоцвіт дитинства» в яку ввійшло 96 дитячих творів В. Сухомлинського, твори Л. Костенко, В. Симоненко, Л. Забашти, М. Рильського, А. Костецького, О. Гончара, Д. Білоуса та ін., а в травні 2016 р. видано методичний посібник «Уроки добротворення». Матеріал, поміщений в методичний посібник, допомагає глибше зрозуміти поняття любові, добра, милосердя, добротворчості, благодійності, мудрості на основі десяти Божих заповідей який формує у дітей основні людські чесноти: гідність, честь, правдивість, чуйність, спонукає до практичного застосування, отриманих на уроках знань в особистому житті. Робота на уроках передбачала такі етапи: отримання інформації, формування позитивного ставлення до досліджуваного; формування стійких переконань у правильності обраної моделі поведінки; бажання і внутрішня потреба слідувати зразкам християнської моралі; втілення в життя отриманих знань.

Кожен учитель може розширити запропоновану тематику уроків і форму їхнього проведення, організовуючи екскурсії, відвідування бібліотек, музеїв, зустрічі з письменниками та художниками, творчими

колективами тощо. Вибір теми і місця проведення залежить від можливостей конкретного класу, школи, регіону де ріс. Наприклад, наш колеж, розташований на березі Дніпра в Києві, має свій сад, Музей В. О. Сухомлинського, власний Духовно-естетичний центр «Суцвіття», бібліотечний центр, доступ до багатств культурно-історичної спадщини Києва. Тому намагаємося якомога ширше використовувати такі чудові можливості.

Сподіваємося, що наш творчий досвід, викладений у програмі інтегрованого курсу «Етика: духовні засади», хрестоматії «Дивоцвіт дитинства» та посібнику «Уроки добротворення», стане в нагоді всім, хто прагне урізноманітнити і покращити виховну роботу в 1–6 класах.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Сухомлинський В. О. Як виховати справжню людину / В. О. Сухомлинський // Сухомлинський В. О. Вибрані твори: в 5 т. / редкол.: О. Г. Дзеверін (голова) та ін. – К.: Рад. шк., 1976. – Т. 2. – С. 479–487.
2. Сухомлинський В. О. Вибрані твори: в 5 т. / редкол.: О. Г. Дзеверін (голова) та ін. – К.: Рад. шк., 1977. – Т. 3. – С. 219–257.

REFERENCES

1. Sukhomlyns'kyy, V. O. (1976). *Yak vykhovaty spravzhnyu lyudynu*. [How to raise a true person]. Kyiv.
2. Sukhomlynskyy, V. O. (1977). *Vybrani tvory: v 5 t.* [Selected Works: 5 t.]. Kyiv.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

ХАЙРУЛІНА Васи́лина Миколаївна – член-кореспондент НАПН України, доктор філософії в педагогічній галузі, заслужений працівник освіти України, кавалер Ордена Володимира Великого.

Наукові інтереси: духовність виховання, інноватика в освітньому просторі.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

KHAYRULINA Vasylyna Mykolaivna – member of the National Academy of Sciences of Ukraine, doctor of philosophy in the pedagogical field, Honored Worker of Education of Ukraine, Knight of the Order of Volodymyr the Great.

Circle of scientific interests: spirituality of education, innovation in the educational space.

*Дата надходження рукопису 04. 07. 2018 р.
Рецензент – д.п.н. професор Н. А. Калініченко*